

Történetek a másik Nógrádból

Ardamica Ferenc: A hetedik

A losonci Ardamica Ferenc ötödik novelláskötetét veheti kezébe az olvasó. Ez a szám egyszerre sok is, meg kevés. Sok, ha tekintetbe vesszük, hogy húsz éven keresztül nem jelentethetett meg könyvet, írásait csak a magyar nyelvű sajtótermékekben (köztük a *Palócföldben*) publikálhatta; és kevés, mert tudjuk, első novelláskötetét (*A rokon cseléd*) még 1970 karácsonyára jelentette meg a pozsonyi Madách Kiadó, magyar–szlovák közös kiadásban, és hetek alatt szétkapkodták. Ardamica akkor 29 éves volt. Fényes karrier állt előtte. Nem így történt. Az ifjú titán nem tartotta a száját. De fogalmazhatunk úgy is, hogy túlságosan komolyan vette azt, amit az irodalmi élet látható és láthatatlan irányítói permanensen hangoztattak (és amit végtére maga is őszintén gondolt), hogy a szó felelősség, az írás személyes elkötelezettség, kiállás és tett az igazság felderítésére, a társadalmi fejlődés, az egyéni szabadság előmozdítására, az általános szegénység, a lelki megnyomorítottság ellen. Nem Ardamica Ferenc az egyetlen jobbravaló, akinek ebbe a naiv hitbe – és nem is csak Csehszlovákiába – bele-tört a bicskája. Nálunk '56-osok gyűjtőnéven, náluk '68-asokként emlegetik ezeket, a hivatalos politikával konfrontálódott, megbélyegzett, perifériára szorított embereket. Az egyéni gondolkodás a legtöbb korszakban önvészélyes.

Az ősszel hatvanéves felvidéki (Szlovákiából nézve: alvidéki) író fordulatokban gazdag életet élt. Ősei kódolták a génjeibe. Apai nagyapját, az erdészt a tanácsköztársaság kommunista diktatúrája alatt lőtték agyon. Anyai nagyszülei kezdetben magyarul sem tudtak, ereikben lengyel és osztrák vér csörgedezett. De a nagymama, aki Bécsben egyetemet végzett, gyorsíró világbajnokságot nyert, csak azért is úgy megtanulta a magyart, hogy még novellákat is írt; az egyik megjelent a középosztály legnépszerűbb irodalmi hetilapjában, a Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Időkben*. „Tőle örököltem az írói vénát” – vélte egy, a 80-as évek derekán megjelent interjújában Ardamica Ferenc.

A vázolt családi háttérrel az író számára a kétnyelvűség természetes lehetőség és következmény egyszerre. Szlovák alapiskolába járt, magyar gimnáziumban érettségizett, mind a két nyelvet anyanyelvi szinten ismeri. Író, műfordító.

A tollforgatás azonban nem elég a megélhetéshez. Ahhoz valami „komoly munka” is kell, ahogyan biztatta asztalos apja és hivatalnok édesanyja az önálló életre. De ebbe az irányba ösztönözte (noha örömmel lemondott volna róla) a Csehszlovákiában 1968-ban bekövetkezett krach, ami után röviddel és „meggondolatlanul” nem értett egyet a Szovjetunió és a szocialista országok testvéri segítségnyújtásával. Így egyengette Ardamica életútját, szükségszerűen összefonódva, a szülői szándék, az egyéni hajlam és a történelmi kényszer. Pár év alatt, különösen a kezdeti szakaszban, sokféle munkát kipróbált, miközben belekószolhatott a munkanélküliek keserű kenyerébe is akkor, amikor az állástalanságot közveszélyes munkakerülésként törvényesítették. Státusnevek a foglalkozási rubrikából: kertészeti segédmunkás, zsákoló, pénzügyi előadó, postás, bérelszámoló, újságíró, zománcipari segédmunkás, közegészségügyi rovarirtó. Írásaira 1965-től figyeltek fel, s több csehszlovákiai és magyarországi irodalmi pályázaton díjazták. Egyet konkrétan is érdemes megemlítenünk: 1985-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsának díját kapta meg a *Palócföld*, a Magyar Írók Szövetsége és a Salgótarjáni Városi Tanács közös pályázatán, az emberhez méltatlan magány és vég kérdéseit boncolgató *Piszkosul felhergelve* című írásáért (1992-ben negyedik novelláskötetének ez lett a címadója).

A rá mért felemás szilencium – magyarul írhatott, külföldi megjelenését nem akadályozták meg – csak elmélyítette ifjúkori ambícióit. A Salgótarjában megjelenő *Palócföld* valóságos mentőöv volt a számára. Előfordult, hogy csak ez a lap kínálta számára az egyetlen publikálási lehetőséget. A folyóirat egyébként a ’70-es évek végén fedezte fel írói tehetségét, s kapcsolatuk attól kezdve folyamatos.

Ardamica Ferenc írásainak magyarországi fogadtatása egészében pozitív. Úgy tűnik, hogy nálunk többre értékelik, mint szűkebb pátriájában. A szokásos próféta-effektus reflexeiről lenne szó? Korántsem biztos. Az eltérő attitűdöt motiválhatja az is, hogy odahaza az irodalmártársak azonos hullámhossza, közös élményanyaga alaposabb összevetésekre nyújt lehetőséget, ezért a szlovákiai elemzők kritikusanban közelítenek írásművészetéhez, mint az anyaországbeliek.

„Írásainak meghatározó eleme a magabiztos mesterségbeli tudás, a tiszta, világos szerkezetű novellaépítés, a precízen pontossá csiszolt, egyszerűségével már-már tüntető nyelv, a végsőkéig tömörített ábrázolás... Szikár és telitalálatú mondatai alkatrészenként illeszkednek egymásba, lendítik előre a drámai kifejtlet felé a cselekményt, és világítják meg a szenvedő ember lelkét” – fogalmaz nagy elismeréssel Mezey László Miklós a miskolci *Napjaink* folyóiratban az 1989-es

Ardamica-kötet, az *Anyám udvarlói* megjelenése után. A szlovákiai Bodnár Gyula és Tóth László a Dunaszerdahelyen 1994-ben kiadott *Nyomkereső – A második világháború utáni (cseh)szlovákiai magyar irodalom kistükre* című lexikonszerű összefoglalóban másképpen ír: „...novelláinak 'hősei' általában szomorú sorsú emberek, hagyományos eszközökkel megírt, modorosságoktól sem mentes történetük azonban ritkán több érdekes történetnél... Erotikus novelláiról (*Tejszínhabos halál*, 1991) még ennyi sem mondható el.”

Ardamicát olvasgatva, egyik véleménnyel sem tudok teljesen azonosulni. Írásainak valódi értékét a kettő között érzem helyénvalónak. Ezt erősíti bennem a most forgatott, legfrissebb novelláskötet. Jó okunk van visszafogni áradozó kedvünket és tompítani bírálatunk élességét. Ugyanakkor hozzátehetem: véleményem, értékítéletem a Mezeyéhez közelebb áll.

A hetedik című novelláskötet – véletlenül, szándékosan – hét elbeszélést tartalmaz. Mindegyik története a közelmúlt Szlovákiájában, főleg magyarlakta vidékein játszódik, a létező szocializmus utolsó két évtizedében. Ekkor az országhatár, különösen a 80-as években, már igen könnyen átjárható. Jobbára csak pénz kell hozzá. Éltünk is a lehetőséggel, és elég jól bepillantottunk a „másik” Nógrád életébe. Pusztán azért emlegetem mindezt, hogy világossá tegyem az olvasó számára: Ardamica hősei ugyan idegen országban, idegen helyszíneken és részben idegen kulisszák között mozognak, mégsem idegenek a számunkra; sőt, gondolkodásuk, cselekedeteik lényegét tekintve, nagyon is közeli ismerőseink. Úgy jár az agyuk, mint a miénk, kísértetiesen hasonlóak a reflexeik, szóval ők mi is vagyunk. És ez nem véletlen. Mi is ugyanazt a társadalmi-gazdasági alakulatot „építettük”, mint a szlovákiaiak, nekünk is ugyanaz az ideológia szülte és formálta céljainkat, életterünk játékszabályait, még akkor is, ha a gyakorlatban adódtak is eltérések, több esetben nem is jelentéktelenek. Nota bene: nem elhanyagolható az író nemzetisége sem, ráadásul az a tény, hogy maga is Nógrád megyei, történetesen a határ túlsó oldalán. Ez magyarázza Ardamica mély szellemi, érzelmi kötődését a *Palócföld*hez, mint földrajzi és néprajzi tájegységhez, mint folyóirathoz.

Ardamica Ferenc – ahogyan azt minden bírálója megjegyzi – erősen vonzódik a környezetéből kilógó-kiesett, napi filléres gondokkal küszködő emberekhez. Saját sorsának tükörképét látja az övéikben. Rendszerint nem is tesz különbséget hősei és önmaga között. Ezért a legtöbbször egyes szám első személyben beszéli el történeteit. Persze akkor is önmagáról szól, amikor nem követi ezt az írói ábrázolásmódot és nyelvhasználatot. Ő Viktor, ő Paragi Péter. Bizonyossá teszi számunkra a jellemzésükkel, az életükre vonatkozó egyes ese-

ményekkel. Ardamica nem tud kibújni a bőréből, de érezhetően nem is akar. Tudja, élményanyaga van olyan gazdag, látásmódja, cselekményépítő technikája van olyan érdekes, művészi nyelvhasználata van olyan pontos és megragadó, hogy nyugodtan a középpontba állíthatja magát. Az ide-oda jövés-menés, ami az újságírással és a féregirtással jár, annyi írivalóval látta el, hogy élete végéig ki-tart.

Az olvasónak nehéz választania a jól elmesélt, jobbnál jobb történetek között. Valami miatt mindegyik megragadja. S hogy aztán melyek lesznek a kedvencei, az éppenséggel az egyéni ízlésétől vagy a pillanatnyi beállítódottságától függ. Mert objektív érveket nehéz felhozni a szimpátia indoklására. Egyformán lebilincselő ugyanis Fercsi esete, aki botcsinálta féregirtóként szakszerűtlen vegyszerhasználatát vaksággal fizeti meg (*Savat a vízbe*), vagy a börtönbe kergetett szerszámlakatos-bányász története, akit buja vére és naivitása révén könnyűszerrel kijátszik a kielégítetlen anyós és a szerelemre rászoktatott menyecske (*Három nap közkegyelem*).

Az Ardamica-hősök sorsát alapjaiban két tényező határozza meg (mint ahogyan bizonyára az íróét is): a különös véletlen (*Reggel – buli után*) és a politika (*Nem loptam én életemben*). De hármas kötésben: vagy-vagy, tehát kizárólagosan, illetve sohasem vegytisztán, hanem egymásba játszva (a kötetnek címet adó: *A hetedik, Idézés péntekre, Csillogó ajánlat*).

Ardamica Ferenc egyébként remek mestereket mondhat a magáénak; ugyanis a novellaírás klasszikus, anekdotára épülő, realista hagyományait követi. Szülőföldünk halhatatlanjára, Mikszáth Kálmánra az emlékeztet, hogy Ardamica is szívesen dúsitja fel a legköznapibb történeteket színes mesévé, hogy szereplői szellemi világában nála is hely jut a babonának. Móriczcal rokonítja érzéke a drámaisághoz, a groteszk humorhoz. A párbeszéd, a cselekményvezetés eleganciája pedig Csáth Gézá és Kosztolányit juttatja az olvasó eszébe. Az említett klasszikusok írói módszereiből sokat ellesett és eltanult Ardamica Ferenc, de egyet, talán a legfontosabbat nem igazán tudta: az általánosítást, az időtlenséget, a filozófiát. Történeteik ezért – s itt van némileg igazuk szlovákiai bírálóinak – kicsit földhöz ragadtabbak, foglyaivá lesznek a térnek és időnek. Persze mindezt nem lehet kategorikusan kijelenteni, mert a legjobban sikerült történetekre ez az elmarasztalás nem vonatkozik (*A hetedik, Nem loptam én életemben*).

Ardamica Ferenc kiforrott íróvá a rendszerváltoztatás első éveiben érett. Ma is a régi történeteit írja, de a béklyóitól megszabadulva, körültekintőbben, árnyaltabban. Mondanivalója érdekében ügyesen alkalmazza a humor (*Losonc neki*

Lósánc), esetenként az abszurd eszközt (Csillogó ajánlat). Ezek az elemek írása értékét növelik. Saját árnyéka azonban – a végső megítélésben – neki is akadályos lesz. A zsurnaliszta véna vissza-, lefelé húzza. Amennyire előny az újságíróság az élményszerzésben, a témaválasztásban, olyannyira hátrány a mélyebb, az igényesebb látásban és megfogalmazásban. Nézetem szerint Ardamicának itt kellene előbbre lépnie (amit bizonyára meglepéssel fogadnának hazai kritikusai is). Írásművészetében meg kellene fordítania a jelenlegi tartalmi arányt: kevesebb publicisztikát és több filozófiát kell adnia. Kérdés persze, hogy mit szólnának ehhez a változáshoz az olvasói, akik most szeretik az írásait.

(NAP Kiadó – Dunaszepdabely, 2000)

Pienták Attila

Önéletrajz vagy tanúvallomás?

Nagy Pál: Journal in-time

Kényelmes helyzetben volna a recenzens, ha annak az örömteli ténynek bejelentésével kezdhetné mondanivalóját, hogy Nagy Pál megírta önéletrajzának első részét. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. A Párizsban, egy ideje Párizsban és Budapesten élő író, költő *Journal in-time. él(e)tem* című új kötetét csak leegyszerűsítve nevezhetjük önéletrajznak. Leegyszerűsítve annak is fogjuk nevezni, érdemes azonban feltenni a kérdést: mi is ez a könyv valójában?

A műfajiság kérdése nyilvánvalóan a szerzőt is izgatja, hiszen könyvének első fejezete, *Az önéletírásról*, rövid áttekintést ad a francia, majd bővebben a magyar memoár-irodalomról, a fejezet végén pedig szükségesnek látja indokolni, miért lát neki ő maga önéletrajzának. A kötet nyitószavai is a lexikont idézik „az írott emlékezés három nagyobb csoportjának” megkülönböztetéséről. Továbbá: a „Miért írok én önéletrajzot?” kérdésre adott feleletben azt olvassuk: „Tanúként idézem meg magam.” Majd: „A *Journal in-time* szándéka szerint emlékirat (amelyben természetesen vannak önéletrajzi és napló jellegű részek is) mindarról, ami 1956 előtt, 1956-ban és 1956 után történt velem.” Ráadásul még ott a

franciaangol-magyar szójátékos cím is, mely a vállalkozást mégiscsak journalnak, naplónak nevezi. Az előljáró beszéd tehát inkább elbizonytalanítja az olvasót a könyv műfaját illetően: önéletrajz? emlékirat? a huszadik század gyermekének vallomása? napló? tanúvallomás? S ha ez utóbbi: hogyan és mennyire lehet bensőséges, intim, amint a cím ígéri?

Kezdjük az intimitással. Nagy Pál könyve nem intim. Sem abban az értelemben, ahogyan például Bethlen Miklós emlékirata az, vagyis kevés személyes, szemérmesebb szerzők által talán takargatnivalónak ítélandó apróságot tudunk meg. (Az onanizálás vissza-visszatérő fölemlítése például ilyen lehetne, csak hogy ez nem eléggé érdekes.) Sem pedig abban az értelemben, ahogyan a lelküket mezítelenre vetkőztető nagy vallomásírók, Ágoston vagy Rákóczi Ferenc konfessiói intimek. (Nem mintha Nagy Pál tollából nem olvashatnánk olyan mondatokat, melyek leírásához az őszinteség elszántsága kellett.) Az intimitás hiányából következik, hogy a vallomás műfaját kizárhatjuk a lehetséges meghatározások sorából. Ami persze nem jelenti azt, hogy a teljes mű, ha elkészül, nem lesz egykor vallomássá, hitvallássá: hiszen egy életről szól majd, s egy élet, ha akként élük végig, maga hitvallás valami mellett, vallomás valamiről.

Mármost a többi megnevezés mindegyike mellett lehet érveket sorakoztatni. Önéletrajz: mert ez a legsemlegesebb fogalom. Emlékirat: mert a szerző nem hagy kétséget afelől, hogy az emlékező tévedhet. („*Gyarló az emberi emlékezet! Czaga a lillafüredi rádióra emlékezik, én Diósgyőrrre; ő Moszkvicstról beszél, én szinte bizonyos vagyok benne, hogy Pobjedával utaztunk. Ezek a részletek azonban nem változtathatnak a lényegen.*”) Napló: például a forradalom krónikájának, azaz kronológiájának felelevenítésekor. És tanúskodás is: a történelem szereplőjéé, egy időben alakítójáé.

Ennyi lehetőség esetén mindig az olvasó dönti el, miként értelmezi a szöveget. Meggyőződésünk szerint az életrajz első kötete leginkább az utolsó kategóriának felel meg. A történelmi vonatkozások a legfontosabbak itt. Egészen durván fogalmazva: az az *érzésünk*, hogy Nagy Pál számára két okból lehetett fontos a könyv megírása. Az első: az édesapa alakja. M. Nagy Lajos főhadnagy és családapa személyiségével, sorsával és hősi halálával hosszan és részletesen foglalkozik. Udvariatlanság volna azt firtatni, mennyire volt benső, személyes szükséglete ez a szerzőnek, nem is tesszük. Azt azonban mindvégig sejtjük, hogy az apáról szóló részletek mögött ott volt a szándék, hogy egy tragikus történelmi korszak tragikus szerepét eljátszó férfinak megadassék az igazságszolgáltatás. Ebből a szempontból a szerepen van a hangsúly, egy má-

sik szempontból azonban éppen a személyiségen. M. Nagy Lajos sorsának (majdnem azt írtuk: történetének) bemutatása ugyanis olyan kitűnően sikerült, hogy – ezt elismerésként említjük – úgy marad meg az olvasó emlékezetében, akár egy jól megírt regényhős.

A másik fontos történelmi réteg természetesen az 1956-os forradalom. A szerző életének ez volt legnagyobb fordulópontja, érthető tehát, ha részletesen foglalkozik vele. Ennél a résznél teljesül a legnagyobb mértékben a „tanúként idézem meg magam” célkitűzése: valóban napról napra, olykor óráról-órára követi az eseményeket. És itt távolodik legmesszebb a személyes emlékirattól is, egyszersmind itt érezni leginkább a történelmi tények tisztázásának szándékát: meglepő módon ugyanis nem csupán saját emlékezetére hagyatkozik, hanem más forrásokat (emlékezéseket, monográfiákat, levéltári iratokat) is felhasznál és idéz.

Az életrajz következő köteteinek innen nézve legizgalmasabb kérdése éppen az lesz, vajon Nagy Pál folytatja-e ezt a történelemtisztázó gyakorlatot. Vajon lesz-e anyaga hozzá? (Amint élete első két évtizedében, tudhatjuk, nagyon is volt.) Vagy, a nagybetűs Történelem és az életút immár ritkábban találkozáskor, az önéletrajzban is felerősödik a személyes hangvétel?

A *Journal in-time* egy merőben más szempontból is rendkívül izgalmas könyv: mint könyv. Tekintve, hogy éppen Nagy Pálról nem feltételezhető, hogy kötetének vizuális megjelenését mellékes szempontként kezelné, fontos szóvá tenni ezt a nyilván koncepcionális jelenséget. Arra a tényre gondolunk, hogy az életrajz első kötete igen gazdagon illusztrált. A képanyagot feltételezhetően maga a szerző válogatta. Ebben az esetben pedig valódi különlegességgel van dolgunk. Nekünk egy régi kismonográfia-sorozatot, a Szépirodalmi *Arcképek és Vallomások*-ját juttatta eszünkbe: ott volt ilyen nagy szerepük a képeknek. Csakhogy annak kötetait a monográfus illusztrálta oly bőségesen – míg Nagy Pál saját maga teszi. A különlegesség tehát az, hogy a saját kezűleg válogatott illusztráló képanyag kiemeli, aláhúzza a leírt szöveg egyes elemeit, nyilván épp azokat, melyeket a szerző fontosnak tartott kiemelni és aláhúzni. Előfordul, hogy ez a gyakorlat kissé szájbarágósan valósul meg, leginkább a túlzó dokumentáló szándék miatt. (Tárgyi bizonyíték csatolva a tanúvallomáshoz?) Ilyen például, amikor az édesapa halálát elbeszélő bajtársi levél közlése mellett a könyv párhuzamosan hozza a levél kéziratának eredetijét. Mintha a szerző azt feltételezné, hogy az olvasó kételkedni fog a levél valóságában. De ez szerencsére ritka kivétel, s a kötet nagy részét tekintve komoly elismerés illeti az ötlet megvalósítását, illetve magát az ötletet.

(Megjegyezzük, hogy az illusztrációs technika nem csak vizuálisan, de szövegszerűen is jelenvaló és jól működik. Személyes kedvencünk a *Kosztér atya* című fejezet, melyben a szerző két ifjúsági olvasmányának, a *Lurkó* és a *Fulgur* című regényeknek meséjét eleveníti fel. Ezek voltaképpen nem illenek ide, azt kérdezhetnénk, miért fontos nekik külön fejezetet szentelni? De a szándékosan „faarccal” felmondott történetek frappánsabban és többet mondanak egy történelmi miliőről, mint kötetnyi objektív elemzés.)

Végül a stílusról. Az emlékiratírónál mindig különösen érdekes a stílus kérdése, hiszen ez az a műfaj, ahol az író és tárgya között nincsen távolság, egybeesnek, vagyis a választott stílus nem a tárgyat, hanem az írókat jellemzi. A *Vallomások* Rákócziját valószínűleg leghelyesebb tényleg imázsamolyon elképzelni; Mikest melankolikusán és minden írónál heroikusabban; Vas Istvánt derűsen szivarozva. Nagy Pált, memoárja alapján, leginkább egy Balaton-parti kertben képzeljük el (északi part!), ahol néhány pohár bor mellett kedélyesen és megbékélt szívvel idézi fel emlékeit. Még akkor is, ha közben tudjuk, hogy időnként levéltárakban kutakodik, emlékeit ellenőrizendő. Gördülékeny előadásának azonban nem árt, hogy néha a jegyzeteibe pillant, sőt az sem zavarja, hogy hallgatói ezt észreveszik. Elvégre számára fontos dolgokról beszél: önmagáról és a huszadik századról.

(*Kortárs – Budapest, 2001*)

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2001. évre meghirdeti a

MADÁCH- ÉS MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázatokon eddig nem publikált, máshol egy időben be nem nyújtott esszével, tanulmánnyal, riporttal, szociográfiával, interjúval; illetve szépirodalmi művekkel lehet részt venni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A jelíges pályamunkákat 3 példányban **2001. november 15-ig** lehet benyújtani a Palócföld Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Múzeum tér 1.)

A pályázatokat a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért szakzsűri bírálja.

A pályázatok díjai:

I.	120 000 Ft
II.	100 000 Ft
III.	80 000 Ft

* * *

Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata és a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a várossá alakulás 80. évfordulóján újra meghirdeti a

GERELYES ENDRE-PÁLYÁZATOT.

Olyan fiatal alkotók szépirodalmi műveit várjuk, akik 1976. január 1. után születtek.

Tematikai és terjedelmi megkötés nélkül benyújtható bármely, eddig még nem publikált írás.

A pályázat díjai:

I.	60 000 Ft
II.	40 000 Ft
III.	20 000 Ft

* * *

A pályázati kiírások részletesen olvashatók a *Palócföld* folyóirat új folyamának korábbi számaiban.

További felvilágosítás kérhető a 32/416-777/112-es telefonszámon.

